

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

FLL/ml9

EXPEDIENT: Etnologia 1988/8
ASSUMPTE: Conservació campanes del Micalet o campanar nou
de la Catedral

LOCALITAT: València
INTERESSATS: Excm. Capítol de la Catedral
Excm. Ajuntament de la Ciutat de València
Servei de Patrimoni Immoble
Escola Taller de Traiguera

El Dr. FRANCESC LLOP i BAYO, Tècnic d'Etnologia del
Servei de Patrimoni Artístic Moble,

INFORMA

sobre l'estat de conservació de les campanes del
Campanar Nou o torre del Micalet de la Catedral de València
i alternatives de restauració i recuperació dels tocs
tradicionals manuals.

Aquest informe és el resultat de les observacions i
de les actuacions realitzades amb el motiu de tocar la major
part de les campanes a l'estil tradicional, per una colla de
vint-i-una persones coordinada per l'autor d'aquest informe,
amb motiu de la festa del Corpus, organitzada i patrocinada
segons antic privilegi per la Ciutat, és a dir per
l'Ajuntament de València.

En el moment de prendre contacte amb les campanes i
les altres instal·lacions del Micalet (dilluns 30 de maig de
1988) l'estat era el que segueix:

- De les onze campanes tradicionals i històriques
de la torre hi ha dotze, amb l'afegit en els anys 40 de la
anomenada "Eloi", del Gremi de Platers i procedent de la
torre de Santa Catalina. Com que aquesta campana és
forastera al conjunt original no fou tocada al llarg del dia
del Corpus.

- De les onze campanes tradicionals i històriques de
la torre sis foren electrificades en els anys sisanta, per
les Indústries Roses, i per tant foren canviades les
antigues trujes o contrapesos de fusta, de gran antigor,
sent destruïts i substituïts per unes trujes de ferro forjat
(braços i eixos) i fundit (contrapès).

La motorització no correspon a cap model tradicional
ja que, com és ben sabut, per a les festes menys importants
tocaven en la Seu les cinc campanes grans, i tan sols per a

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

les festes més importants, com son la Mare de Déu dels Desamparats, la Patrona de València; el Corpus Christi i la Mare de Déu d'Agost, la Titular de la Catedral, voltejaven també les campanes menors, amb una important excepció: la campana Catalina, datada en 1350 i per tant anterior a la construcció del Campanar Nou (a partir de 1381) només era voltejada per a la festa del Corpus i en festes ben extraordinàries (entrada de Arquebisbe, tocs de LLuminàries, etc.). No obstant la preservació de la campana més antiga per a unes poques ocasions anuals, el seu repic sonava quasibé continuament, per als tocs de cor (mentres voltejava la Bàrbera) i altres tocs quotidians.

Les campanes motoritzades foren, però, dues campanes menors, "els tiples", és a dir La Úrsula i el Violant, una de les mitjanes, la Bàrbera, i tres de les majors, el Vicent, el Andreu i el Jaume, lo que suposà una combinació de campanes mai utilitzada en els tocs tradicionals.

L'electrificació de les campanes suposà, sobre tot un canvi important de la sonoritat tradicional. Ja hem parlat de la substitució de les velles trujes de fusta per altres de metal. Sembla comprovat que els contrapesos de fusta aïllen millor la campana dels murs, oferint una millor sonoritat. Per altra banda l'eix de rodament està més alt que les ances de la campana, cosa per la qual el vas de metal roda àmpliament i sonora; així mateix el batall pega amb molta força sobre el bronze.

Els batalls de les campanes antigues, per altra banda, tenen entre la part superior, anomenada ancoreta per la seua forma i l'ança interior de la campana, una peça de fusta que serveix no tan sols per aïllar acústicament el martell de la boca; també val per a col·locar la massa en el lloc exacte de la campana, per què si toca més alt pot trencar l'instrument.

Un altre important element de la cambra de les campanes fou eliminat, en nom del progrés: unes fustes que tancaven els portals gòtics aproximadament a 3/5 parts de la seua altura. Aquestes fustes no estaven instal·lades per evitar que entrara el sol, com deien alguns o que no correguera l'aire: com ja defensava un dels últims campaners tradicionals produien un só més dolç, augmentaven i milloraven la caixa de ressonància.

Les més greus alteracions observades, a banda de l'electrificació ja esmentada, foren les següents:

- 1.- biga de ferro junt a la campana Caterina. Va servir, en el moment de la motorització, per a penjar-hi la corriola per pujar i baixar coses de la torre. Dificulta totalment el volteig de la campana.
- 2.- batalls de les campanes mal lligats. En les campane eléctriques falta el soquet ja esmentat, per el que els batalls peguen massa alt, amb

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

perill de trencament de les històriques campanes. En les campanes manuals les cordes estàn velles i mal relligades; en moltes el soquet està massa gastat i els batalls també peguen alt.

- 3.- Les campanes velles es troben en un acceptable estat, però cal actuacions de conservació com repintar les trujes amb productes adequats per a la fusta i el ferro.

Els coixinets són els tradicionals, és a dir els oberts, sobre un dau de bronze, i que cal omplir d'oli a cada volteig.

- 4.- L'entaulat de fusta que servia per a voltejar i conservar millor les campanes ha desaparegut en part: ja no existeix baix dels dos portals de l'esquerra, des del punt de vista de qui entra a la cambra de les campanes. Aquests portals corresponen el primer al Jaume i el segon a la Catalina i a la Bàrbera. L'entaulat encara existia en el moment de la restauració exterior del Micalet, és a dir fa uns cinc anys.

- 5.- Hi ha tot un conjunt de focos per l'illuminament nocturne de les campanes. L'instal·lació és de gran qualitat tècnica, però no han respectat algunes importants característiques culturals de la torre com és uns graffitti, possiblement del segle XVI, baix de el Manuel. També impedeixen el toc manual de alguna de les campanes grans com ara el Manuel o la Maria.

- 6.- La campana gran, la Maria, tropeça en la reixa de fil d'aram posada per evitar l'entrada de coloms i altres pardals. Cal recordar que les velles fustes que cobrien la torre, en el cas de les altres campanes anaven a ras del mur, però en el cas de la Maria eixien més d'un pam, pel gran tamany de la campana.

- 7.- La caixa de fusta que conté els mecanismes electromecànics de les campanes motoritzades està posada de tal manera que dificulta el volteig de la campana Narcís i impedeix el seu toc amb la tècnica anomenada "a corda".

- 8.- La campana dita el Vicent, una de les cinc "grans", motoritzada en els anys 60, té els braç de ferro que serveix d'eix mig badat. Així mateix té alguns dels tornillos que la lliguen a la truja fluixos. Les ances estropeades, lo que potser justifica (encara que difícilment) que hagen foradat el cap de la campana per passar

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

algú dels tornillos de sujecció.

Per tot eixò la campana es troba quasibé horitzontal.

- 9.- No existeix, com hem dit, la caixa de fusta que cubria totes les finestres, aproximadament fins a $\frac{3}{5}$ de la seua altura. La caixa, principalment, "fea dolç el só de les campanes", en afortunada expressió d'un dels canonges de la Seu.
- 10.- Les campanes elèctriques tenen fluixes les gomes que uneixen el motor a la roda que les fa rodar. La vespra del Corpus, mentres estavem preparant el toc manual de l'endemà, varem assistir a un extrany "vol general" de la festa del Corpus: només entraren normalment les dos campanes xicotetes, els tiples. Tant la Bàrbera com l'Andreu i el Jaume se quedaren horitzontals perquè els motors tiraven de les gomes però no arribaven a fer rodar les campanes. Així hi havia cinc motors rodant però no més dos campanes voltejant.
- 11.- Les dues campanes xicotetes o tiples estàn canviades de lloc, és a dir la Úrsula es troba a la dreta i el Violant a la esquerra, quan tradicionalment (i possiblement simbòlica) estaven al revés. Així mateix estàn instal·lades mitjançant una biga de ferro, quan hi havia una de fusta vertical de la qual queden alguns restes.

Així mateix, encara que les campanes de les hores no afecten als tocs tradicionals (es tracta de dos mons culturalment separats), fem també una revisió ocular de aquestes campanes, quina conservació i toc correspon, consuetudinàriament a la Ciutat, és a dir a l'Ajuntament de València.

Hi varem trobar un parell de objeccions, de les quals les referides a la campana gran de les hores son de gran importància:

A.- La campana gran, el famós "Miquel", té el gran martell exterior, que tradicionalment servia per a tocar les hores, mal posat a un costat, relligat de mala manera. Pel seu pés, de un centenar llarg de quilos, i per la seua posició, uns quatre o cinc metres per damunt de on passen els nombrosos turistes que visiten a diari la torre, la maça suposa un perill virtual i un pés innecessari.

Així mateix el batall central de la mateixa campana, que probablement serví en algú moment per fer "repics d'alegria", com diuen els clàssics, no es troba relligat, com ho estava no fa tants anys, a un dels barrots de ferro

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

que serveixen per protegir la campana en el cas que es soltara de les ances (cosa que ja va ocórrir fa uns quants segles). El batall penja, de tot el seu pes, de una lligadura de cordes de plàstic, quina resistència desconeixem. Eixe batall suposa també, encara que de manera menys directa, un perill potencial.

B.- En les restauracions de l'edifici han desaparegut una sèrie de forats que es trobaven a la terrassa i que arribaven fins a la cambra de les campanes. Aquests forats no eren casuals perquè permetien, en cas de treballar en les campanes, passar-hi cordes o cadenes per despenjar-les fàcilment.

Front a aquests problemes, el Gremi de Campaners va fer les actuacions necessàries per poder tocar manualment i sense perill les campanes, cosa que va poder fer en 9 de les 11 tradicionals. Així es va fer:

- 1.- LLevar la biga que impedia el toc de la Catalina.
- 2.- Relligar el batall la Catalina, especialment en mal estat, i revisar algun altre, relligant-lo de manera provissional.
- 4.- Posar un entaulat provissional baix de les campanes xicotetes per poder tocar-les manualment.
- 8.- Immovilitzar la campana dita el Vicent per el seu greu estat de conservació.
- 9.- Posar unes tires de plàstic verd, provissionals, per fer una espècie de caixa de ressonància. Només utilitzades el dia dels tocs.
- 10.- Revisar, una volta acabats els tocs manuals, l'instal·lació de les gomes dels motors, repretant-les per permetre el seu bon ús.

No obstant totes eixes actuacions foren força provissionals. Cal desenvolupar un plà de restauracions que permeta recuperar no tan sols l'imatge tradicional de la torre de la Seu, cosa feta, sinó de retrobar la sonoritat consuetudinària del Micalet.

La primera actuació, prou simbòlica, seria tornar la campana Eloi a la seua torre d'orige, la de Santa Catalina, on té sentit total. La campana hauria de ser instal·lada en la seua truja original de fusta per poder conservar-la íntegrament, i poder ser tocada a mans, encara que li fora afegit un mecanisme automàtic per al seu ús quotidià.

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

Admitint com a mal menor i necessari l'electrificació de les campanes, cal que aquesta motorització reproduïxca en la mesura del possible l'acústica i els tocs tradicionals i que sobre tot no impedeïxca els tocs manuals. Cal recordar que fa uns vint anys semblava no tan sols impossible però també contrari al procés de la Història, tocar a mans les campanes a l'estil tradicional. L'experiència recient dels tocs del dia del Corpus demostra totalment el contrari.

Per a la recuperació del Micalet, com a un sistema sonor tradicional quasibé perdut caldrà:

- Tornar a reposar les trujes de fusta de les campanes ja motoritzades, de manera que puguen tornar a tocar a mans i que, provissionalment, puguen rodar amb els motors actuals.
- Tornar a reposar la caixa acústica o portes de fusta. Cal recordar que les campanes son principalment, per a ser sentides, i no per a ser vistes, i que en cas de dubte com aquest la sonoritat és prioritària.
- Tornar a reposar l'entaulat de fusta que permet no tan sols tocar millor les campanes sinó conservar-les i contemplar-les millor.

Aquestes actuacions comporten, principalment, faenes de fusteria. Caldria trobar un acord amb alguna de les Escoles-Taller, com ara la de Traiguera, on saben tan bé treballar, per que referen els nombrosos elements de fusta perduts. També sembla possible un acord amb altres Serveis d'aquesta Direcció General, com ara el de Patrimoni Immoble, per conseguir fustes antigues, procedint de restauracions, que podrien servir per aquesta restitució.

Com és evident caldria comptar amb algú tècnic que dirigira i organitzara els treballs, que en la primera fase es llimitarien a la restitució esmentada, però que haurien de seguir amb el canvi de coixinets de totes les campanes, per facilitar el seu toc, i amb un programa integral i computeritzat que facilitara, en l'absència dels campaners manuals, els tocs tradicionals.

També sembla oportú pensar en una exposició permanent, profitant les altres dues cambres de la torre, on contar tot el procés de construcció i restauració de la torre, així com el complex mon de les campanes valencianes.

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

Per altra banda cal comptar, sobre tot, en les Institucions interessades en el assumpte: el Capítol i la Ciutat. L'Excel·lentíssim Capítol, a quina cura se troba no tan sols les campanes sinó tot el bon ús litúrgic de la Catedral, de segur col·laborarà, com sempre ha estat habitual, en tot el que supose un enriquiment de la Seu.

La Ciutat, per altra banda, està moralment i consuetudinària obligada a la conservació de la part horària, que antigament deien civil, dels tocs del Micalet. Per eixò caldria que les dues campanes dels quarts i de les hores foren arreglades amb mecanismes electromagnètics que permeteren que sonaren les hores "fins als Ravals i més enllà dels seus límits". Aquesta reparació, de poca importància econòmica, suposaria, però, una important recuperació del paisatge sonor urbà. No caldria, com abans existia, un rellotge, en el sentit de una esfera amb manetes: hui en dia tots el tenim. Si caldria, però, un mecanisme electrònic que tan sols produïra el so de la campana dels quarts i la de les hores.

Per altra banda, aquesta mínima actuació, tan sonora, podria tindre lloc dintre les celebracions i obres realitzades amb motiu del 750 centenari de la Conquesta de València.

De qualsevol manera, i vist el lamentable estat actual de conservació de les campanes elèctriques cal proposar la següent actuació:

- Immovilització absoluta de la campana Vicent, que per el mal estat de la truja pot caure i trencar-se. Aquesta campana és la primera que hauria de tindre la truja canviada.
- Immovilització prudencial de totes les campanes motoritzades que encara funcionen, és a dir, de xicoteta a gran, la Úrsula, el Violant, la Bàsrrbera, l'Andreu i el Jaume, mentre no tinguen reposat el soquet o troç de fusta entre el batall i l'ança interior de la campana: l'absència d'aquest soquet no tan sols canvia el so de les campanes; els batalls peguen més alt i per tant hi ha el perill probable que alguna de aquestes velles, històriques, estimades i ara mudes campanes, es perden per a sempre.

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE CULTURA,
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

Cal, finalment, agrair la col·laboració de l'Excel·lentíssim Capítol, que va permetre actuar sobre les campanes amb tota llibertat, així com les actuacions de l'excel·lentíssim Ajuntament, la Ciutat de València, quin ajut permeté recuperar els tocs manuals del "Campanar Nou", el dit Micalet de la Seu de València.

Açò és tot el que tinc l'honor d'informar a V.I. qui no obstant resoldrà com més convinga.

València, 8 de juliol de 1988.

de Francesc

Vist i plau
EL CAP DEL SERVEI

Carmen Arancibia